

ASPECTUL METAFIZIC AL CREAȚIEI EMINESCIENE

V.Dulgheru

Universitatea Tehnică a Moldovei

„Oricât de deosebite ar părea știința și arta, oricât de puțină apropiere am fi dispuși să facem între legea gravitației a lui Newton și o madonă a lui Rafael, totuși în mecanismul esențial al creației științifice și creației artistice, în partea cea mai adâncă a firii lor, este ceva comun. Ele izvorăsc, și una și alta, din partea cea mai înaltă, cea mai curată, cea mai fină și cea mai aleasă a sufletului omenesc. Izvoarele științei și artei sunt aproape comune, dar în desfășurarea lor, una pornește pe povârnișul neted al rațiunii, iar cealaltă – pe povârnișul frământat al sentimentului...” (Gh.Țițeică).

Anul curent se împlinesc 154 de ani de la naștere și 115 ani de la moartea marelui poet român Mihai Eminescu. Chiar și astăzi opera eminesciană este un izvor de inspirație nu numai pentru literați. Ceea ce surprinde orice matematician, fizician și mai ales inginer, care consultă operele lui Mihai Eminescu, este volumul mare al textelor referitoare la științele naturii. În studiul său amplu intitulat „Cultura și știința” Eminescu scria „Se poate spune că un semn caracteristic, pilon ca să zic așa, al culturii este, că ea e în stare de a urmări programul consecutiv al științelor, invențiilor, descoperirilor, clasificărilor și de a urmări dezvoltarea principiilor... În păturile de cărbuni de pământ, resturi modificate ale plantelor din străvechimi istorice, posedăm înmagazinată o economie considerabilă de energie solară legată...”. Concepția științifică a teoriei conservării energiei, preocupările lui de a pătrunde legăturile materiei și cunoașterii, se regăsesc în opera inegalabilă a lui Eminescu, caracterizată prin cea mai înaltă concepție și cea mai profundă simțire.

În „Scrisoarea I” Eminescu atinge problema relativității cunoașterii, percepției. Schematic este reprezentată înseși mișcarea cosmică a astrilor sub puterea dătătoare de viață a luminii. În clipa când stelele ies din raza de lumină, dispariția lor, sau numai refuzată cunoașterii noastre, devine iminentă:

„Lună tu, stăpân'a mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândurilor dând viață, suferințele întuneci”;

Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă-n
coate,

Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate...

Universul fără margini e în degetul lui mic,
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă,
Noaptea-adânc'a vecinicii el în șiruri o dezleagă...

La nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință.

.....
Astfel într-a vecinicii noapte pururea adâncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă...
Cum s-o stinge, totul piere, ca o umbră'n întuneric.
Căci e vis al neființei universul cel himeric...”

În „Rugăciunea unui dac”, este reprezentată motivația poetului, în care descifrăm intuiția clară a relativității timpului și spațiului, ceea ce, ulterior a fost argumentat științific de către savantul Albert Einstein.

„Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici sâmburul luminii de viață dătător,
Nu era azi, nici mâne, nici ieri, nici totdeauna,
Căci unul era toate și totul era una;
Pe când pământul cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n-au fost niciodată,
Pe-atunci erai Tu singur, încât mă-ntreb în sine-mi:
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inemi?”

Aceleași probleme sunt oglindite și în poeziile:

„Cu mâine zilele-ți adaogi...”

„Când unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum când soarele apune
El și răsare undeva

„La steaua”:

„La steaua care a răsărit
E-o cale atât de lungă.
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne ajungă.
Poate demult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

*Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, și nu e”;*

sau „**Lasă-ți lumea**”,

*„Când unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum când soarele apune.
El și răsare undeva”;*

Între poeziile lirice pe tema naturii se înalță „*Luceafărul*”, poem de largă anvergură social-filozofică, în care este transfigurată, pe lângă altele, vasta lui concepție a existenței umane în cadrul marilor fenomene cosmice. Calea parcursă de către Luceafăr la Demiurg, ca acesta să-i dezlege nimbul nemuririi, e redată în imagini atât de vii și concise, de parcă ar sugera viziunea zborului cosmic (fundamentată științific ulterior de către părinții cosmonauticii rusul Țiolkovskii, americanul Goddard și românul de proveniență germană Oberth), relevând imensitatea și infinitul universului:

*„Și soarele e tatăl meu,
Iar noaptea-mi este muma.*

*.....
Porni luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe,*

*.....
Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea ,ncearcă înzadar
Din goluri a se naște,*

*.....
Din haos, Doamne,-am apărut
Și m-aș întoarce în haos*

*.....
Din sânul veșnicului ieri
Trăiește azi ce moare
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-aprinde iarăși soare”,*

La Eminescu natura este o entitate metafizică, e materia în veșnică alcătuire, codrul, marea, râul, luna fiind spețe, idei, care nu are nici o intervenție în desfășurare.

*„Ce mi-i vremea, când de veacuri.
Stele-mi scânteie pe lacuri,
Că de-i vremea rea sau bună,
Vântu-mi bate, frunza-mi sună,
Și de vremea-i bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea,
Numai omu-i schimbător,
Pe pământ rătăcitor”*

În poemul „*Avatarii faraonului Tla*” Eminescu vine cu o imagine a structurii existențiale

lumești în marele univers cosmic „...minerale, în care plantele își duceau rădăcinile...animalele își duceau rădăcinile în plante, omul în animale, mineralele în om, plantele în minerale...”. Un ciclu fără sfârșit. După ce va fi făcut teoria veșniciei formelor universului bătrânul ar fi povestit ca o ilustrație „*Avatarii faraonului Tla*”.

Eroul nuvelei „*Sărmanul Dionis*” abordează în fond problema existenței umane în ansamblul existențialității universului. El meditează „*Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte și toate celea din scăzute în analogie, locuitorii acestei lumi, presupunându-i dotați cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul și în proporțiunile, în care le pricepem noi*”.

Creator al unor vaste și temerare viziuni cosmogonice, Eminescu aduce, asemenea marilor umaniști ai Epocii Renașterii, un suprem elogiu omului, facultăților lui intelectuale în procesul de pătrundere și cunoaștere a universului, a legităților naturii și cunoașterii, aspirațiile lui mari spre absolut.

*„Sori se sting și cad în haos mari sisteme planetare,
dar a omului gândire să le măsoare e'n stare...”*
(Memento mori).

Fire romantică, profund reflexivă, poetul privea omul nu numai ca o microparticică a universului, ci și ca o entitate de măsură, de oglindire a complexelor lui fenomene. Geneza lumii în vasta perspectivă a cosmosului, microcosmosul uman și strădania geniului de a pătrunde tainele creației și legitățile naturii sunt redată în imagini de o rară plasticitate.

*„Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos,
Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din haos
Și cum neagra vecinicie ne-o întinde și ne'nvață,
Că epocile se'nșiră ca mărgelile pe ață,
Atunci lumea'n căpășână se'nvârtea ca o morișcă
De simțeam, ca Galilei, că comedia se mișcă”*

Opera lui Eminescu se identifică, într-o reflectare a sa metafizică, într-un plan al trăirilor subconștientiziale. Ceea ce realismul a pierdut în el, a câștigat însă fantezia avântată, meșteră a zugrăvi ficțiunea eterocosmică, peisajul transcendent. „*Varietatea în unitate e perfecțiune*” scria poetul. Jocul cu spațiul și timpul reprezintă o coordonată esențială a prozei fantastice universale, ilustrată pentru prima dată magistral de către Eminescu.

Eminescu simbolizează chipul unuia din marii romantici, care, făurindu-și o vastă concepție asupra vieții, a tins neconținut spre cunoaștere și desăvârșire multilaterală, spre căutarea „*adevărului în lume și în vreme*”.